

NEZNANSTVENE BILJEŠKE NA MARGINAMA TRIJU CIFRIĆEVIH TEZA

<https://www.doi.org/10.17234/9789533791906.15>

Oblikujte u sebi sliku kojoj budućnost treba odgovarati i zaboravite praznovjerje da ste epigoni. Imate dovoljno toga što treba izmisliti i iznaći, mislite li na taj budući život. Ali ne ispitujte povijest da bi vam ona pokazala kako i čime.

Friedrich Nietzsche: *O koristi i šteti historije za život*

Jeder Mensch hält die Grenzen seines eigenen Gesichtsfeldes für die Grenzen der Welt.

Arthur Schopenhauer: *Studies in Pessimism, On Human Nature, and Religion...*

01.

Nema nijednoga sredstva koje čovjek ne bi upotrijebio kako bi preživio smrt. Čak i kad bi ga se odrekao, svrha smrti bio bi život.

Kad se i sam bogočovjek našao na putu k smrti da bi postao „uskrsnuće i život“ (Iv 11,25), i Bog i čovjek našli su se „s onu stranu“ života i smrti. Bog i čovjek još žive zajedno. Smrt je nešto što treba preboljeti. No Lazarova bolest „nije bolest na smrt“ (Iv

¹ Josip Brkić, filozof, publicist i prevoditelj, dipl. filozofiju i komparativnu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

11,4), niti čovjek Lazar više obitava između smrti i života kao Kierkegaardov „očajnik“. Čovjek je put u avanturu života i smrti. U centru te biblijske paradigme stoji vjera. „Tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će. / tko god živi i vjeruje u mene, / neće nikada umrijeti“ (Iv 11,25-26). Vjerovati je oduvijek značilo da je smrt „drugi život“ u kojemu je čovjek „živa duša“ (Post 2,7). Nakon što je Bog „pokajnik“ „u propast strovalio“ sve živo (osim Noe i izabrana susvijeta) na zemlji, obećanje da to više nikad neće učiniti „zbog čovjeka“, premda su „čovječje misli opake od početka“ (Post 8,21) oslobađa čovjeka smrtnika za tajno nihil kao nad-život. „Smrt je relikvijar (škrinja, svetište) Ničega“ (Heidegger 1996: 211). Ta paradigma života i smrti prati opstanak od početka kao zmija spoznaje u vrtu svijeta koji je nekoć već bio „najbolji od svih mogućih“ (Leibniz, G. W. 2013), a danas već „klonirani raj“ (Silver 1998). Samo čovjek umire i samo on rekognoscira povijesna stanja života i smrti (usp.: Heidegger 1996: 211). Ali, kako ni tad nije bilo dobro „da čovjek bude sam“ (Post 2,18), žena i susvijet nisu puki biblijski „produžetak“ čovjeka, nego „pomoć“ i priručnost kojom treba vladati. Ploditi se, množiti, napuniti Zemlju „i sebi je podložiti“ (Post 1,28) značilo je najposlije da „sve stvarno“ može „preinačiti opet narav svoju“ (Mudr 19,6). Reprodukcijska, podlaganje Zemlje i preinaka naravi stječu se ujedno. Podlaganje i potrošnja Zemlje, svijeta i susvijeta troši se i kao jezik zbiljskoga života: Mojsijeva paradigma etike razbijena je, ako ne i posve potrošena, na idolopoklonstvu izabranog naroda. Reprodukcijska, podlaganje Zemlje i „preinaka bića“ ni tada ni poslije nisu prošlost. To trojstvo ustraje u budućem s kumirima tehnologije. Kad je Bog „odbjegao“ ili kod Hegela i Nietschea čak „umro“¹, ne preinačujući stvoreno, čovjeku je ostalo da preinaku samoga sebe „ispuni“ preblijevajući smrt kao tajnu vremenitosti bitka i svoje konačnosti. Heidegger bi svakako rekao: izdržavajući svoju smrtnost za „drugi početak“ (Heidegger 1989).

Monumentalni spomenici kulture života i smrti, svjedoci svijeta, više se ne grade. Piramide, tolosi, ... drevnog Egipta i antičke Grčke nisu nasljedne antropobiotske činjenice. Odavno već ni živi ne pokapaju s umrlima njima drage stvari, „pogrebni inventar“ za putovanje u „drugi život“. Ako se običaj ponegdje i zadržao, ne odbacuju ga još samo arheolozi, grobari i lopovi. Oni otvaraju grobove s različitim ciljevima, naravno, katkad gotovo analitički. Odnos prema smrti umnogome je ostao isti ili je smrt, od monumentalnih do paljevinskih grobova, ostala ista samoj sebi. Život se u međuvremenu promijenio, a životni vijek produljio. Pomicanjem granica biološkog života širi se biotski i antropobiotski prostor (usp. Cifrić 2015: 152). Grobna arhitektura otkriva kulturološku interferenciju različitih odnosa prema smrti i prema životu.

Hermes, bog putova, trgovine, lopova i još koječega, nadživio je Hada, klasičnog nadzornika pakla – proizvođači ga. Nadživjela ga je kudikamo kasnije prakticirana industrija smrti. Ni ona ne postoji bez proizvodnje straha i „zebra uniformi“ (Zebra-Kleidung) kao jezika politike. Industrija smrti tehnološka je zbilja, koju znanost podržava upravo onako kako podržava i život u mreži tzv. ontoloških, epistemoloških i metodoloških tehno-biotskih inovacija.

02.

Tijelo je postalo roba na psihosomatskom tržištu. Trgovina životom i smrću, baš kao trgovina znanjem tu s nama i za nas, još se hvali vrijednošću. Burze znanja, rada i organa, istina, odgovaraju u najvećoj mjeri vrijednosti životne paradigme za poboljšanje života i za njegovo produljenje. No interdisciplinarna konvergencija suvremenih tehnologija već dugo najavljuje kako će čovjeka osloboditi i smrti. Silovita ekspanzija tehnoloških procesa umnožava i tehnološke aktere, biološke i materijalne, prijeteci rješanjem besmrtnosti nanogenskim intervencionizmom. Točno je da je granica između života i smrti postala „fleksibilnom“ (Cifrić 2015: 152), ona se u „znanosti“ čak pomiče kao tehno-biološka varijabla – sve do točke na kojoj čovjek proizvodi sebe sama i razumije sebe kao „biokapital“. Transhumana istraživanja novih regija bića danas već sugeriraju da je a) život konstrukt koji možemo proizvesti i reprogramirati, b) da je čovjek „biokapital“ za evolucijsku manipulaciju c) da konvergentno-znanstveni proizvod (na dizajnersku „sliku i priliku“) može biti obogaćen umjetnom super-inteligencijom (AI). Ipak, ni najnoviji „izum“ besmrtnosti, racionalna simulacija predaka reinženjeringom čovječanstva (Bostrom 2003: 243–255), neće homo humanusa ni homo barbarusa približiti životu ni ondje gdje siromaštvo ne predstavljaju oni „siromašni duhom“ ni oni gladni. Biti siromašan znači danas samo još biti „siromašan znanjem“. Ali biti siromašan znači stvarno ostati na margini tehno-bioloških zahvata „produljenja životnoga vijeka“ i dovršenja „stvaranja čovjeka standardiziranog i prilagođenog normi modernog društva“ (Radtchenko-Draillard, S. (2021). Čovjek je sveden na uporabni predmet, on je još samo predikat čovjek, a već je kod propovjednika „nove renesanse“ (Roco and Bainbridge 2003:1) „ljudski kapital“, ekonomski resurs, „sirovina“ konvergentnih tehnologija za poboljšanje ljudskih performansi (CT – converging technologies for improving human performance). Ključ besmrtnosti je informacija pohranjena u DNA, pa se tu na tragu „vječnoga života“ najavljuje i „kraj ljudskoga neznanja“ kao riješena zagonetka grčke delfimaksime „γνώθι σεαυτόν“. Ako se, međutim, raspon mogućnosti opstanka „između života i smrti“ sužava prema granici jedne jedine mogućnosti, besmrtnosti, nije nimalo nejasno zašto ljudi „hoće da žive, a imaju smrtnu sudbinu...“ (Heraklit 1983: 151, 20 [86]). S riješenom zagonetkom „besmrtnosti“ znanstveno znanje gubi svoj medij postojanja.

03.

Znanje i znanost, naravno, više i ne asociraju na grčki mišljenju ἐπιστήμη. No, „pokušati sad znanost utemeljiti polazeći od filozofije, nije više moguće, nećemo li da ispadnemo smiješnima i s aspekta filozofije i s aspekta znanosti: Husserlova ‘čak apodiktički stroga znanost’ (filozofija) ‘odsanjeni je san’ koji sa znanošću nema više ništa, a po-

zitivistička analitika jezika i Popperov kritički racionalizam ne bi da imaju više ništa s filozofijom“ (Brkić 1989: 86). Znanje je u međuvremenu postalo metodičkom mrežom uspješne i ciljane primjenljivosti dogovorne znanosti. Descartesova i Nietzscheova „pobjeda metode nad znanošću“² podržava post-modernu, post-humanu i transhumanu primijenjenu konvergenciju znanstvene konceptualizacije čovjeka i njegova života, unatoč dihotomijama metode „kolektivnoga uma“. Medij je znanja, ipak, osim što je mreža, još i zamka u koju se ne može upisati „sve i svašta da bi“ iz društvene retorte „ispalo kao smisao“. Danas je znanost sustav znanstvenom diskursu a proiri prihvatljivih stavova. Επιστήμη je povijesno-ideološki konstrukt nekog sustava znanja upućen na τέχνη i φρόνησις, tehniku i razbor „beskonačnoga polja istraživanja“.

Tvrđi se, štoviše, kako je „kolektivni mozak“ proporcionalan količini izuma, ali se iskaz više ne brani dijalektikom prijelaza kvantiteta u kvalitet. Sve veća stopa izdvajanja za „društvo znanja“ potpuno odgovara toj proporcionalnosti.

Ako je transhumanizam u stvari „depolitizirana“ koncepcija usvršavanja čovjeka (ljudi) oslonjena na tehnouznanstvenu prilagodbu i proizvodnju ljudskog bića, čovjek se izmaknuo u Schopenhauerovu viziju. U međuvremenu se vizije množe. Od Humanity 1.0 odvažili smo se i na vatikanski Humanity 2.0, „akcelerator ljudskoga procvata“, misija kojega je: kooperativno utvrditi prepreke za procvat čovjeka i otkloniti ih pronalženjem i skaliranjem hrabrih i inovativnih rješenja. Novi racionalizam, nanotehnologija, biotehnologija, robotika, informacijska i komunikacijska tehnologija, krionika itd., države, donatori, akademski timovi i škole tehno-političke i tehno-industrijske znanstvene proizvodnje svim se „sredstvima“ trude „poboljšati“ dovršenu kontrolu svega bića, signirajući „prepreke“. Ako se život i može „poboljšati“, smrt ne može, produljili mi život sto i pedeset ili tisuću (besmrtnih) Kurzweilovih i De Greyovih (De Grey 2007) ili šesto (smrtnih) Mojsijevih godina. Ipak, reinženjering je pokret kojemu je znanost, upravo kao i znanje – „ontologija inovacija“ u pukoj preradi klasična filozofskog pojmovlja³. Biće je postalo predmetom formalizacije znanja u laboratorijskim popravljajonicama života. Mreža digitalnih kultura i algoritamske automatizacije predstavlja se kao riješena zagonetka „biološke prirode“. Sintetička biologija prirodu drži „praznim prostorom koji možemo po volji ispuniti“. (Boldt and Muller 2008: (4):387-389). „Paralogija izumitelja“ pretpostavljena je „homologiji stručnjaka“ (Lyotard, 2005:VII), a „homologija stručnjaka“ paralogiji znanstvenoga znanja. Ni jedni ni drugi ne odriču se „klijentskih baza“ ni dogovorne „kolektivne inteligencije“. Istodobno je „znanstveno znanje“ postalo „vrstom diskursa“ (Lyotard, 2005:2). Ali ni Lyotardova „neiscrpna lista“ ne promovira bez ostatka znanje kao puku „jezičnu igru“, gdje bi jezik opet postao ognjištem svijeta. Istrošenost je jezika takva da je „svaki odnos prema riječi uništen“ (Heidegger).

Ako se bit znanosti sastoji u „izumima“ i preimenovanju, onda je ona riješena zagonetka izračunljivosti, priručnosti i kontrole bića kao predmeta znanja. A ipak, bit znanosti nije ništa znanstveno. Ona se krije u onome pred-metnutom predmeta. Ono više nije scientia transnaturalis (Goclenius 1613), ona je scientia transhumanis. Ono što je

preostalo, otvara krizu znanosti: „Znanost je još samo akrobatika motoda“ (Heidegger, 2014:17), pošteno upražnjavanje naučenih tehnika i njihovo daljnje razvijanje.

Ona se udaljava od znanja upravo onoliko koliko analitika poseže za aksiomatikom multiživotnih, bioloških i tehnoloških aktera: i napabirčenom parafilozofijom. „Krama znanja i pukih teorija“ (Heidegger 2014:132) trebala bi biti pretpostavka dovršenja budućega nad-svijeta. Dok Flechtheimova ideja futurologije i „oslobodene budućnosti“ koketira s „trećim putom“ ekosocijalizma, budućnost je toliko „ekosocijalistička“ koliko i „humanistička“. Ona je upravo onoliko „humana“ koliko je buduća prošlost. Dok se stječe ujednost vremena, takozvano „integralno vrijeme“, „mjerači vremena“ odbrojavaju biotičku, kulturnu i političku entropiju.

04

Svijet se odavno brani od sebe sama, čak i avanturom puta. Čovjek je također odavna ono što treba biti niti samo poboljšano niti nietzscheanski prevladano, nego nadomješteno. Nije tako tek od biblijskoga „odbjeglog Boga“ i od „bolesti na smrt“. Kad je priroda postala „praznim prostorom“ za upisivanje ontoloških inovacija, pandemija „supermana“ i „kibernetesa“ proširila se Zemljom. Počelo je gotovo bezazleno: s metanom i steroidima. Ali to su već zastarjele priče „ontoloških novuma“, posljedice kojih su evidentirane.

Na pandemijskom putu konvergencije „ontoloških inovatora“ nastali su i novi lingvovirusi. Tehno--industrijske pandemije sudjeluju u industriji smrti koliko i psihosomatske. Tehnosocijalna rasprostranjenost elektroničkih medija toliko je usukala prostor i vrijeme da je elektronički virus dospio i ondje gdje još postoji izvorni odnos prema prirodi. Akceleracija akceleratora starosjedilačka je plemena na raznim stranama Zemlje, preskačući sve evolucije i revolucije napretka, sunovratila u digitalnu revoluciju. Naravno, neće se još dugo domoći Internet of Things niti Semantike Web tehnologije⁴, ali već sama činjenica raspoloživosti digitalnih naprava dovoljno jasno govori o širenju digitalnog svijeta i mijenama susvijeta.

Kolonizacija biotičkog prostora i pomicanje antropobiotičke sfere (Cifrić, 2015:152) ne proizvode ipak „puni svijet“, ali ni „besmrtni svijet“. Njih ne proizvodi ni ekonomija ni cyber-ekonomija. Ne proizvode ih ni život na tržištu ni tržište života. Oni su učinak širenja tehno-industrijskoga podlaganja svijeta. Ekonomske su krize sastavni dio tržišne pandemije. Širenje granice antroposfere ekonomijom i tehnologijom nadzora odavno nije nikakva naracija nego proizvodnja i potrošnja robe života. Bioetičke dileme u korištenju sintetske biologije i nanotehnologija uglavnom su usputne od Biblije do dopuna insuficijentnosti Kanotova kategoričkoga imperativa. Hoće li se u budućnosti pojaviti nova ljudska vrsta na bazi ugljika ili silicija, koja nije rezultat prirodne selekcije i evolucije, to je danas samo još pitanje tehno-industrijske proizvodnje „produžetka“ ili „nadomjestka“ homo sapiensa. Revidirana slika evolucije već je tu.

Proizvođači i potrošači više se ne pitaju o „čovjeku“, baš kao što se ni „Bog ne mora pitati o sebi samom“. Oni su usmjereni na „znanstveno znanje“ proizvodnje i optimizacije života kao informacije kontrolom entropije i povratne sprege. Proizvedeći robu života, oni proizvode i sebe. Njihovo se znanje sastoji u tome da robnonovčanu razmjenu, što god predstavljalo robu i što god predstavljalo novac, promoviraju kao jedinu vrijednost. Bostrom tvrdi „da je barem jedan od sljedećih prijedloga istinit: (1) velika je vjerojatnost da će ljudska vrsta izumrijeti prije dostizanja „posthumanog“ stupnja; (2) krajnje je vjerojatno da će bilo koja posthumana civilizacija izvesti značajan broj simulacija svoje evolucijske povijesti (ili njenih varijacija); (3) gotovo sigurno živimo u računalnoj simulaciji. Iz toga slijedi da je vjerovanje da postoji značajna šansa da ćemo jednog dana postati postljudi“ (Bostrom 2003: Abstract). Akceleracija blagostanja, međutim, akcelerira i bogatstvo vizija, a vizije siromaštvo znanja. No možda se iz toga najposlije rodi neki novi Jules Verne, ako nije Vječni Adam (Michel Verne. L'Éternel Adam, 1910).

05.

Cifrićev dictum „život je dospio na tržište“ (Cifrić, 2015:155) prati natuknice rasapa ekologije u ekološke sustave i politekološke dosjetke, zvali ih mi „diverzifikacijom“ ili ne. On ponajprije zvuči kao običan iskaz. Život i tržište dovode se u u nekakav odnos. Cifrić ne kaže: život je tržište, ali ipak kaže da je život na tržištu, kad je već tamo dospio. Glagol dospjeti u hrvatskom ima višestruko značenje: a) dospjeti do čega ili kamo (ili doći na naplatu) i b) sazrijeti (ili naći vremena za nešto). Ovdje glagol ima temporalno značenje. Da na tržište nešto dospijeva, znači da postaje robom na tržištu. Ali kako to život dospijeva na tržište, ako je život i pojmovno i filozofijski povijesno širi pojam: ne postoji nigdje ni prije ni poslije najprije tržište ili čak trgovina pa onda život, ako i postoje trgovina i trgovci, kao oni midjanski (Post 3,28) ili oni koje Isus izgoni iz Hrama (Mk 11,15-19; Lk 19,45-48; Iv 2,13-22). Trgovina robom stara je koliko i trgovina robljem. Otkad je ljudi trgovalo se najprije razmjenjujući dobra, međuplemenski na etničkim razmeđima ili plemenski na razmeđu dvaju sela, poslije na trgu, sajmištima i tržnicama. Osim što su „trbusi gradova“, trgovci su i trbusi ekonomije. Pa i pojam tržišta u hrvatskom jeziku dolazi od prasl. *tǫrgъ (rus. torg, polj. targ), lit. turgus. Trgovalo se, dakle, robom i robovima, osim s onima koji su imali status građanina u polisima (πόλις, također ππόλις).

Životom u polisima bavili su se na različite načine Platon i Aristotel. Dok je Platon prvi u potrazi za pravednom državom iz trodiobe duše, koja je završila neuspjelim „eksperimentom“ s Dionom i Dionizijem Sirakuškim, Aristotel je u potrazi za eudaimonijom (εὐδαιμονία), srećom, „dobrim življenjem“ i „dobrim zajedništvom“. Polis kao državna zajednica jednakih ipak nije „moderna država“, ni po vremenu nastanka ni po strukturi.

Moderna je država – država političko znanstvene tehno-industrijske oligarhijske homogenizacije konstituirane „demokratskom“ voljom njezinih građana u globalizacijskom kontekstu. Europejizacija zakonodavstva, inkonzistentnost poreza, prireza, javnih davanja, dominantna uloga nad-državnih aktera, politika zidova, sve „državno“ u hrvatskome jeziku dolazi od glagola „držati“. Držati dolazi od prasl. *dъržati (stsl. drъžati, rus. deržát') i znači prije svega: držati nešto ili nekoga u šaci, držati pod nadzorom, držati na ledu itd. Kontekst uporabe otkriva značenje. Ali koga to država drži, ako ne one koji su joj dali legitimnost. Bez ljudi nema ni države. Ne postoji država po sebi ni za sebe, ako nije civitas dei. Ali ako kao civitas terrena i može postojati „iznad“ i „mimo“ svojih građana u neprestanoj igri legitimiranja ona nije aristotelovska „zajednica jednakih“. „Građanska država“ je falsifikat tržišta „prava glasa“.

Suvremene teorije tržišta do tržišnoga inženjeringa toliko su razgranate da se njih život uopće ne tiče: ni tržište rada ne tiče se više ljudi, ako ljudi još i jesu na tržištu. Radnika nema na tržištu kapitala, ondje se trguje samo financijskim instrumentima. Kako je to onda „život dospio na tržište“? Cifrić život najprije razumije kao „poticaj imanentne akcije, tj. života da bude poticaj (uzrok) i cilj svoje aktivnosti“ (Cifrić 2009:230).

Je li život samo bios (βίος) ili istodobno zoe (ζωή), ono individualno i ono „kao takvo“? (usp. Cifrić 2009:230). Postoji li život uopće, tj. život kao takav koji ne bi protuslovio individualnome, on bi bio ispunjeno dobro života u zajednici i svijetu?

06.

Shvatimo li život kao reproduktivnu dinamičku strukturu, njegove su mijene rezultat dinamičkih sastavnica: kako antropogenetičkih tako i biogenetičkih... Ne postoji život po sebi, osim ako on nije onto-teo-loški mišljen causa sui ili summum bonum.

Život je ovdje prije svega – ljudski svijet i susvijet (Welt und Mitwelt). Razmišljati o humanumu s onu stranu humanizma (beyond humanism) svakako je moguće, ali je paradoksalno misliti da post-humanizam i trans-humanizam ne pripadaju istom humanom dovršenju zapadnjačke onto-theo-logike.

No kako to nešto može biti istodobno uzrok i cilj? Postoji li neprekinuti kauzalno-svršni slijed odnosno „imanentna akcija“ živoga spram sebe sama i spram svojih ciljeva?

Život kao reproduktivna dinamička struktura život je u susvijetu: od rođenja do smrti u kauzalnom lancu imanentne akcije i reakcije, monologa i dijaloga, nagona i strasti ... čovjek traži „drugi početak“, ali mu s druge obale više ne namiguje ni Heideggerov „posljednji Bog“ kao „drugi početak ... neizmjernih mogućnosti naše povijesti“ (Heidegger 1989: 403).

U „prvom početku“ zadana je konačnost. Dosad je „sudar života i postavljenih mu granica“ (Cifrić 2015: 1589) proizvodio novi „smisao“. Novum se pojavljuje u bijedi i veličini znanosti, dinamizmu istraživanja, u sukobu cikličkog i linearnog vremena, u

Heideggerovu „četvorstvu“ neba i zemlje, smrtnoga i božanskog. Priroda je od početka predručna, a njezino svladavanje u tjeskobi ljudske konačnosti dar bogova, kultura odnosa u državi. Ako čovjeka kao biće prirode treba štiti od nje, još je jasnije da prirodu treba štiti od čovjeka ai čovjeka od sebe sama. Zaštitom života u prirodi čovjek štiti i sebe (Cifrić 2015: 159). Problem je samo u tome što su za kovergentnu racionalnost priroda i čovjek postali interferentnim resursima. Izumiteljstvo „izuma“ postalo je produžetkom „volje za moć“ u smislu vladanja prirodom prirode i čovjeka. Ali ako čovjek svijet i sebe vidi kao „sirovinu“, za koga je on još „sirovina“, osim za sebe sama? Životinje ne proizvode, a Bog to više ne mora. Suvremena ποιησις (pro-iz-vođenje) više nema ništa s prirodom, ona je još samo τέχνη znanstvene naručljivosti bića. Heidegger se s pravom pita: „Wie weit weg muß die Natur-wissenschaft von der Natur sein, daß sie das auf ihr gegründete Wüten der Technik als ihren Erfolg bucht?“ (Heidegger 2014: 94,72) Knjiženje uspjeha prirodne znanosti na njoj utemeljenim divljanjem izumiteljstva „izuma“ uvod je u tehniku totalitarizma. Nadzor nad pro-iz-vođenjem života krije u sebi „opasnost da sebe doživljavamo kao instrumente koji se trebaju dizajnirati, optimizirati i programirati“ (Frischmann i Selinger 2018: Predgovor Carr, Nicolas). Utoliko, neumjerenost nije samo „neumjerenost hedonizma“ (Cifrić 2015:159) nego neumjerenost akceleracije „ljudskoga procvata“ koja se u projektu vizije Humanity 2.0 nudi kao „vrsta globalne civilizacije kojoj bismo trebali težiti“. „We are a Human Flourishing Accelerator“ (Humanity 2.0) zvuči gotovo kao „We are Borg“ (Star Trek VIII First Contac). Počelo je, međutim, mnogo prije: sa sectio anatomica i kinetizmom, takoreći – krležijanski (Krleža :1996,60) – „razvudenje kotriženje i na kotrige razrezavanje tela človečeg“. „Človek je ne spoznal Nature još dosti.“

07.

Spoznaja prirode i prirode čovjeka vuče svoje podrijetlo iz filozofije. Svoje podrijetlo iz filozofije vuku i znanosti. Cartezijanski fiziološki kinetizam oslanja se na fiziološka otkrića XVII. stoljeća: Keplerovo tumačenje očnoga vida optičkim instrumentima, Harveyev crtež krvotoka potiču mehanicističku interpretaciju, za Descartesa je životinja bila stroj, ali ne odmah i čovjek. Newton je još „filozof prirode“, ako se i bavio „alke-mijom“, pa i njegovo kapitalno djelo nosi naslov: Philosophiae naturalis principia mathematica (1687) (Matematička načela filozofije prirode). Filozofska i prirodnozastvena predigra završavaju 1748. godine La Mettrijevim naslovom L’homme machine (Čovjek stroj). Ali tu još postoji „duša“ kao načelo organizacije bića. Život je, istina, sveden na ideologiju pohlepe, požude, naslade ... goli hedonizam. Već tada, dakle, vrijedi da je svijet „sustav nemorala, korupcije i legalne eksploatacije“ (Cifrić 2015: 155), a život „predmet manipulacije“. Kako „ne postoje oporbeni subjekti“ niti mehanizmi koji se suvremenoj tehno-industrijskoj proizvodnji mogu oduprijeti (Cifrić 2015: 155), uravnoteženi sustav prirode jedino je mjesto na kojemu može „rasti ono spasonosno“

(Hölderlin). Ostaje ipak otvorenim pitanje – dokle tehno-industrijski sustavi mogu „gutati“ prirodne sustave (Cifrić 2015: 153). Genetske manipulacije „prirodom“ čovjeka i susvijeta teže preinaci same osnove čovjekova života u svijetu.

Kad je čovjek postao informacijskim genetskim defektom, na djelu je reprogramiranje života i potraga za formulom svijeta kao riješenom zagonetkom ljudskoga opstanaka. Molekularna biologija, manipulativna tehnologija genima, sustavi agresije „znanstvenoga znanja“, preinaka čovjeka i njegova susvijeta, dakle nadodređenost prirode tehnikom prijeti da tehnika postane jedinom čovjekom „prirodom“. Život u „biotehnologijsko doba“ (Rifkin 1998) postaje „crnom kutijom“ prirode. Premda nukleotidne transkripcije nisu život – pa ni umjetni, gotovo je izvjesno da će sudbina Zemlje u rukama znanosti završiti kao potrošno umjetno nasljedstvo.

08.

Prije negoli su znanosti „omogućile ljudima da ne budu religiozni“ (Weinberg), bogovi su im već podarili „vatra“. Pobuna Titana protiv bogova ljudima je omogućila neakcelerirani procvat. Okovani čovjekoljubac i raspeti bogočovjek postaju žrtvama spoznaj(n)e preinake. Ljubav prema vatri i vatra ljubavi nisu čovjekov put u absolutum nove racionalnosti „s onu stranu smrti“ nego put u izvornu igru kulture i prirode, gdje „produljeni životni vijek“ nije *causa efficiens* znanstveno tehničkog „pravljenje“, nego ono Heraklitovo „jedno isto u nama: živo i mrtvo, budno i spavajuće, mlado i staro. Jer to, promijenivši se, jest ono, i ono, promijenivši se, jest to“ (Heraklit 1983:1,88 [87]).

Možda su „ljudska mišljenja“ upravo tu postala „dječje igračke“ (Heraklit 1983:1,70 [79]).

„Znanstvena“ metodološka ortodoksija gradi apriorne sustave podržane mnoštvom „jezičnih igara“. Ryle i Russell postali s teorijom acquaintance („upoznavanje“) začinjavcima znanstvene spoznaje, a Wittgenstein i Chomsky začinjavcima „filozofije jezika“. Jedini se napredak u znanosti sada sastoji u tome da se metodologijom „pravila igre“ svako filozofijsko pitanje proglasi opakim kršenjem pravila jezične igre i povratkom u „besmisao“. Ako bi znanost (i filozofija) bile samo logička sintaksa jezika (Carnap 1934), „jezične igre“ (Wittgenstein 1958: 5), pitanje je, je li sve što se stječe u jeziku zbiljsko, kao ona „politehnička“ filozofija ili kao ona „postmoderna“ znanost, kao Bog ili besmrtnost. „Jezične igre“ znanosti povratak su u Platonovoj prisposobi o pećini. Ali „ontološke inovacije“ nisu više sjena, nego „trivijalna zbilja“ (Babich 2009: VII, 178-208). Globalna politika i globalna ekonomija akceleriraju „ritam moderne pohlepe“ dovodeći u sukob socijalni i prirodni sustav (Cifrić 2015: 159). Rezidualna se država još tu i tamo pokazuje kao zadnji korektiv tehno-industrijske brendizirane proizvodnje „blagostanja“, a o etici se raspravlja još samo da bi se lamentiralo nad ljudskom savješću i dostojanstvom. Zemlja je postala globalnim tržištem, realno i virtualno, od „prehrambenih“ artikala do klinika plodnosti jajnih stanica. Etika i bioetika⁵

su se unatoč bioetičkoj ekumeni (Cifrić 2007, 2015:159) i globalnoj gospodarskoj etici svele na „minimalni konsenzus“ (usp. Hans Küng 1990) svjetskoga ethosa, a u Deklaraciji o svjetskoj etici (1993) na etičke kodekse i etiku differentialis svjetskih religija.

Globalna ekonomija i globalno tržište traže i globalnu etiku, ali ona već dugo ne počiva ni na kakvoj theodiceji, nego na tehnodiceji (Poser 2011). Pitanje o tome s obzirom na tehnologiju izmjene svijeta života pitanje je nepredvidljivosti učinaka na biosferu⁶. Ako je tehnika (τέχνη) od početaka zapadnjačke civilizacije sastavni dio bioetičke ekumene (Cifrić 2009: 26) odnosno kulture baš kao i etika (ἠθός), etika „promjene svijesti“ usred prepoznatoga Zla (Deklaracija 1993) neće čovjeka s „opakim mislima“ od početka osloboditi toga Zla.

Bilješke

1 Vidi: Hegel. G. W. F.: Es ist das Bewußtsein des Verlustes aller Wesenheit in dieser Gewißheit seiner und des Verlustes eben dieses Wissens von sich – der Substanz wie des Selbsts, es ist der Schmerz, der sich als das harte Wort ausspricht, daß Gott gestorben ist. (Freeeditorail: 253/254, Phenomenologie des Geistes)

Nietzsche, F.: „Gott ist tot! Gott bleibt tot! Und wir haben ihn getötet.“ (Die fröhliche Wissenschaft“, Aph. 125)

Heidegger. M.: Das Wort ‚Gott ist tot‘ ist kein atheistischer Lehrsatz, sondern die Formel für die Grunderfahrung eines Ereignisses der abendländischen Geschichte. (Nietzsche I, 183)

2 Descartes, René (2011 ePub) Discours de la méthode (1637); Nietzsche, Friedrich (1879). Menschliches, Allzumenschliches (Ein Buch für freie Geister) „...denn die Wissenschaft drängt zur absoluten Herrschaft ihrer Methode.“ (&278)

3 „Ontologije su u informatici formalni modeli područja primjene koji podržavaju komunikaciju između ljudskih i / ili strojnih aktera i na taj način olakšavaju razmjenu i dijeljenje znanja u tvrtkama... Tisuće ontologija već postoje širom svijeta... Da bi se omogućila interoperabilnost između softverskih agenata ili web usluga na njima, semantička integracija ontologija apsolutno je nužan preduvjet.“ Ontologije su strukturirani resursi složenih semantičkih informacija (Pellegrini, Blumauer 2006).

4 Internet of Things (Internet stvari) (IoT) – integrativna mrežna infrastruktura za komunikaciju, kontrolu i razmjenu podataka, odnosno serija objekata ili uređaja kojima se mogu prenositi informacije bežičnom vezom preko Interneta koristeći obično mobilne aplikacije za nadzor ili upravljanje.

Semantik Web (Semantički Web) produžetak je World Wide Weba standardima koje postavlja W3C konzorcij. Cilj Semantičkog weba je učiniti internetske podatke strojno čitljivima.

5 Bioetika je podskupina etike koja pruža obrazložena i obranjiva rješenja koja uključuju etička načela za stvarne ili predviđene moralne dileme s kojima se suočavaju kliničari u medicini i biologiji. Za razliku od profesionalnog bontona, koji se odnosi na standarde koji reguliraju odnose i interakcije između praktičara, bioetika se bavi odnosima između praktičara i pacijenata, praktičara i društva te društva i pacijenata. (Iserson, Keneth V. 1999:513, Principles of biomedical etics, Article in Emergency Medicine Clinics of North America)

6 „Energetski problem daje drastičan primjer takve neizbježne i sudbonosne tragedije. Ponovna upotreba fosilnih goriva mogla bi učiniti zemlju nenaseljivom za ljude; ali trenutno smanjenje potrošnje energije na razinu obnovljivih izvora energije izgladnjivalo bi milijune ljudi. Za što god se odlučimo, to će biti samo mjera manjeg zla, čak i ako se mogu pronaći i iskoristiti drugi izvori energije“ (Poser 2011). Ali to više nije leibnizovski shvaćeno „zlo“.

Literatura

- Aristotel (1988). *Politika* (prijevod s grčkoga Tomislav Ladan), Zagreb
- Babich, Babette (2009). *Die Beiträge als Heideggers Wille zur Macht. Nietzsche – Technik – Machenschaft* in: *Eines Gottes Glück, voller Macht und Liebe*, Weimar: Bauhaus-Universitätsverlag, Kapitel VII, S. 178-208.
- Boldt, J., i Muller, O. (2008), *Newtons of the leaves of grass*. *Nature Biotechnology* 26(4):387-389; Presidential Commission...
- Bostrom, Nick (2003) *Are We Living in a Computer Simulation? The Philosophical Quarterly*, Volume 53, Issue 211, Pages 243–255
- Carnap, Rudolf (1934). *Logische Syntax der Sprache*, Wien
- Cifrić, Ivan (2009). *Pojmovnik kulture i okoliša*, Zaporešić
- Cifrić, Ivan (2015). *Ekologija vremena i kultura zidova*, Zagreb
- De Grey, Aubrey i Jasper, David Nicholas (2007). *Ending Aging: The Rejuvenation Breakthroughs that Could Reverse Human Aging in Our Lifetime*. New York
- De Grey, Aubrey. (2009). *The singularity and the methuselarity: Similarities and differences*. *Studies in health technology and informatics*, 149, 195-202. 10.3233/978-1-60750-050-6-195.
- Descartes, René (2011). *Discours de la méthode* (1637) Édition électronique (ePub) v.: 1,0
- Flechtheim, O. K. (1993). *Futurologie als „Dritte Kraft“*, Zürich
- Frischmann, Brett i Selinger, Evan (2018). *Re-engineering Humanity*, Cambridge Univ. Press, Predgovor Nicolas Carr
- Goclenii, Rodolphi (1613). *Lexicon philosophicum, quo tanquam clave philosophiae fores aperiuntur* (reprint: Hildesheim, 1980)
- Gruber, T. (1993). *A Translation Approach to Portable Ontology Specification*. *Knowledge Acquisition*, 5(1993)2, 199-220.
- Hegel, G. W. F. (Freeeditorial) *Phenomenologie des Geistes*.
- Heidegger, M. (1989). *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, GA 65, Frankfurt am Main.
- Homer (1915). *Odiseja* (prijevod s grčkoga Tomo Maretić), Zagreb
- Iseron, Keneth V. (1999). *Principles of biomedical etics*, Article in *Emergency Medicine Clinics of North America*, Arizona
- Hans Küng (1990) *Projekt Weltethos*, München
- Legée, Georgette (1987) *L'Homme de René Descartes (éditions de 1662 et 1664): Physiologie et mécanisme* (Communication présentée à la séance du 19 décembre 1987 de la Société française d'Histoire de la Médecine).
- Leibniz, Gottfried Wilhelm (2013). *Die Theodizee von der Güte Gottes, der Freiheit des Menschen und dem Ursprung des Übels*. Vorwort, Abhandlung, erster und zweiter Teil. Hrsg. von der Wissenschaftlichen Buchgesellschaft Darmstadt

- Nietzsche, Friedrich (1874). *Unzeitgemässe Betrachtungen. Zweites Stück: Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben*, Leipzig
- Poser, Hans (2011). *Von der Theodizee zur Technodizee. Ein altes Problem in neuer Gestalt*
- Radtchenko-Draillard, S. (2021). Sudbine ljudskog faktora u znanosti i suvremenom društvu u doba digitalizacije. *Akademski pisma*, Članak 873. <https://doi.org/10.20935/AL873>
- Ranisch, Robert i Sorgner, Stefan Lorenz (Eds.) (2014). *Post- and Transhumanism: An Introduction*, Frankfurt am Main
- Rifkin, Jeremy (1998). *Das biotechnologische Zeitalter*, München
- Silver, Lee M. (1998). *Das geklonte Paradies*, München
- Roco, Mihail C. i Bainbridge, William Sims (2003). *Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology, and Cognitive Science (NBIC)*, Springer, Dordrecht
- More, Max (1990). *Transhumanismus – Auf dem Weg zu einer futuristischen Philosophie*. MaxMore.de. <http://www.maxmore.com/transhum.htm>
- Schopenhauer, A. (2008). *Studies in Pessimism, On Human Nature, and Religion: a Dialogue*, etc. Digireads.com.
- Silver, Lee M. (1998). *Das geklonte Paradies*, München
- Wittgenstein, Ludwig (1958). *Philosophische Untersuchungen (dvojezično)*, Oxford